

УДК 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-63>**Фурсова В.А.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів**Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»***Савостянова А.О.***магістрант**Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»***Fursova Viktoriya***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance,
National Aerospace University**“Kharkiv Aviation Institute” named after M.Ye. Zhukovskiy***Savostianova Hanna***Master’s Degree at Department of Finance,
National Aerospace University**“Kharkiv Aviation Institute” named after M.Ye. Zhukovskiy*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF THE DEPOSIT GUARANTEE FUND

АНОТАЦІЯ

В умовах кризи суттєво зростає роль захисту вкладів населення країни як ключового фактору підтримки довіри до банківської системи та забезпечення її безперебійної роботи. У статті розглянуто роль та особливості функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. Завдяки критичному аналізу нормативної бази та сучасних досліджень виявлено низку переваг та недоліків роботи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, які запропоновано класифікувати з інституційно-правової та функціонально-організаційної позицій. Узагальнення й систематизація теоретичних основ з цієї проблематики має високу наукову й практичну цінність, є базисом удосконалення законодавства, яке регулює діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, та оптимізації стратегії його розвитку.

Ключові слова: банк, Фонд гарантування вкладів, ефективність, депозит, функції, фізична особа.

АННОТАЦИЯ

В условиях кризиса существенно возрастает роль защиты вкладов населения в стране как ключевого фактора поддержания доверия к банковской системе и обеспечения ее бесперебойной работы. В статье рассмотрены роль и особенности функционирования Фонда гарантирования вкладов физических лиц в Украине. Благодаря критическому анализу нормативной базы и современных исследований выявлен ряд преимуществ и недостатков работы Фонда гарантирования вкладов физических лиц в Украине, которые предложено классифицировать по институционно-правовому и функционально-организационному признакам. Обобщение и систематизация теоретических основ по этой проблематике имеет высокую научную и практическую ценность, является базисом усовершенствования законодательства, регулирующего деятельность Фонда гарантирования вкладов физических лиц, и оптимизации стратегии его развития.

Ключевые слова: банк, Фонд гарантирования вкладов, эффективность, депозит, функции, физическое лицо.

ANNOTATION

While providing banking services, banks have many risks, which can lead to loss of their financial stability and even bankruptcy. That is why, especially in periods of crisis, the role of protecting

household deposits in the country, as a key factor in maintaining confidence in the banking system and ensuring its stable operation, is significantly increasing. In the article the role and special features of the functioning of the Deposit Guarantee Fund for individuals in Ukraine were considered. It was found that different authors consider the effectiveness of the work from different perspectives. Some researchers evaluate the effectiveness of the Deposit Guarantee Fund in such areas as: legal status, participants, types of deposits, amount of deposits, etc. Other authors discuss the effectiveness of the fund by analyzing the advantages and disadvantages of its functions and authorities. Due to the critical analysis of the regulatory framework and modern researches, the authors identified a number of advantages and disadvantages in the work of the Deposit Guarantee Fund for individuals. The highlighted advantages and disadvantages, the authors proposed to classify on the basis of regulatory-institutional and functional-organizational criteria. Among the major drawbacks were noted: incomplete number of participants who insure deposits; imperfect ownership structure of the fund; limitation of types and size of contributions which is going to be covered; duplication of NBU functions; the possibility of “moral hazard”. Among the main advantages of the Deposit Guarantee Fund in Ukraine the authors emphasized: independence of the Fund from the State Budget and public authorities and the National Bank of Ukraine; independence of the Fund independently to adopt regulatory and legal; transparency of deposit guarantee system, etc. The generalization and systematization of theoretical bases on these issues have a scientific and practical value and will become the basis for improving the legislation that regulates the activities of the Deposit Guarantee Fund and optimizing its development strategy.

Key words: bank, Deposit Guarantee Fund, efficiency, deposit, functions, individual.

Постановка проблеми. Як засвідчують наслідки останньої банківської кризи, підтримка довіри до банківського сектору з боку населення є ключовим фактором його існування та подальшого розвитку. У зв'язку з цим суттєво зростає роль системи гарантування вкладів у країні, метою функціонування якої, відповідно

до Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», є захист прав вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України та стимулювання залучення коштів у банківську систему України [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури свідчить про те, що питанням визначення ролі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб для банківської системи, дослідженню міжнародного досвіду функціонування системи гарантування вкладів приділено багато уваги як з боку зарубіжних, так і з боку вітчизняних учених, таких як І. Деміргук-Кунт, Х. Хуїзінга, К.М. Д'яконов, Ю.С. Серпенінова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте все ще фрагментарними залишаються дослідження щодо визначення ефективності роботи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, що актуалізувало тему статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення переваг та недоліків функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз сучасних досліджень [2–5] свідчить про те, що сьогодні автори розглядають ефективність функціонування ФГВФО з різних боків. Так, Н.В. Галапуп, А.М. Бобанич [2] пропонують оцінювати ефективність ФГВФО за такими напрямками, як правовий статус Фонду; учасники Фонду; джерела наповнення; види вкладів, що підпадають під захист; розмір гарантованого відшкодування; строки на визнання учасника неплатоспроможним та на здійснення виплат з Фонду; наглядові функції та функції регулятора. Загальним недоліком зазначеного

підходу є те, що автори не розмежовують правові та функціональні аспекти роботи Фонду, що ускладнює розроблення ефективної стратегії його розвитку.

Цікавим є підхід до оцінювання ефективності роботи ФГВФО через функції та повноваження Фонду [5], в якому автор окреслив їх переваги та недоліки, але цей підхід є вузьким, тому що охоплює тільки один аспект роботи Фонду.

З урахуванням сучасних напрацювань та законодавчої бази доцільною вважаємо класифікацію переваг та недоліків за інституційно-правовим та функціонально-організаційним підходами, яку наведено в табл. 1.

Розглянемо переваги, які свідчать про ефективність функціонування ФГВФО.

ФГВФО в Україні було створено у 1998 році, а його діяльність регулюється спеціальним Законом «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [1], в якому офіційно регламентовано процедуру гарантування вкладів. Безперечно, правове забезпечення діяльності Фонду є значною перевагою та сприяє зміцненню довіри до банківської системи.

До того ж ФГВФО є економічно самостійною установою, а органи державної влади та НБУ, згідно із законодавством [1], не мають права втручатися в його діяльність, що дає змогу уникнути впливу на прийняття рішень Фондом в ході виконання своїх функцій. Ще однією перевагою Фонду є те, що його кошти не включаються до Державного бюджету України, отже, не підлягають вилученню.

Більш того, Фонд може самостійно приймати нормативно-правові акти з питань, які стосуються його повноважень та є обов'язковими до виконання банками, юридичними та фізичними особами.

Таблиця 1

Переваги та недоліки ефективності функціонування ФГВФО

Переваги	Недоліки
<i>Інституційно-правовий підхід</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – Наявність спеціального закону, який регулює, а також визначає повноваження та функції ФГВФО; – незалежність ФГВФО від Державного бюджету та органів державної влади й НБУ; – можливість самостійно приймати нормативно-правові акти з питань, які стосуються його повноважень та є обов'язковими до виконання банками, юридичними та фізичними особами; – прозорість системи ФГВФО. 	<ul style="list-style-type: none"> – Неповне охоплення суб'єктів, які надають депозитні послуги; – недосконала структура власності Фонду; – непрозорість механізму щодо надання фінансової допомоги приймаючому або перехідному банку.
<i>Функціонально-організаційний підхід</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – Скорочення терміну відшкодування депозитів; – наявність механізму комбінованих внесків; – цільове використання коштів Фонду. 	<ul style="list-style-type: none"> – Відсутність захисту вкладів у банківських металах; – відшкодування вкладів в іноземній валюті в національній валюті за курсом НБУ; – обмеження щодо виплати відшкодувань за строковими депозитами; – обмеження щодо граничного розміру виплати депозиту (не більше 200 тис. грн.); – додатковий контроль банківських установ; – обмеження щодо інвестиційної діяльності Фонду; – дублювання функцій НБУ у зв'язку з набуттям функцій щодо здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків; – можливість появи «морального ризику».

Джерело: складено авторами за даними джерел [1–5; 7]

Діяльність Фонду є прозорою, оскільки в Законі чітко наведені сума та строки відшкодування вкладів, а також він повинен щорічно звітувати про свою діяльність Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України і Національному банку України та оприлюднювати фінансову звітність на сайті.

Щодо організації діяльності щодо відшкодування вкладів, то постійно ведеться робота щодо скорочення періоду виплат депозитів. Сьогодні термін початку виплат коштів вкладникам у разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банків скорочено до 7 днів проти 2 місяців до 2012 року [6]. Однак необхідно зазначити, що є певні обмеження щодо виплати строкових депозитів. Так, у період впровадження тимчасової адміністрації, який може тривати до 2 місяців, відшкодування підлягають тільки ті вклади, строк яких закінчився в цей період року [1].

Серед переваг організації діяльності ФГВФО також можна назвати механізм формування ресурсів Фонду. В Законі наведено 15 джерел, які наповнюють Фонд, серед яких основними є початкові збори та регулярні збори з учасників Фонду [1]. ФГВФО має право встановлювати диференційовані збори відповідно до методики, яка законодавчо закріплена підзаконними актами Фонду. За необхідності ФГВФО може стягувати спеціальний збір, який є обов'язковим для усіх його учасників. Також ФГВФО може отримувати кошти від інвестиційної діяльності шляхом вкладання коштів у державні цінні папери або розміщення облігацій, а також у вигляді відсотків за розміщені кошти на рахунках в НБУ.

Кошти, отримані Фондом, мають цільове використання, що не дає змогу витратити їх на потреби, які не передбачені законом. Окрім виплат за депозитами, кошти використовуються для покриття роботи самого Фонду та відсотків за залученими кредитами або розміщеними облігаціями.

Основні недоліки щодо функціонування ФГВФО розглянуто нижче.

Сьогодні участь у Фонді є обов'язковою для всіх банківських установ, які зареєстровані в Державному реєстрі банків та мають ліцензію на здійснення депозитних операцій [1], проте оскільки депозитною діяльністю займаються не тільки банки, але й інші фінансові установи (кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди), то такий склад учасників є неповним та потребує розширення його переліку [2].

ФГВФО є державною спеціалізованою установою, що, на думку деяких авторів, є недоліком, оскільки розширення складу його акціонерів дало б змогу збільшити суму власного капіталу Фонду за рахунок продажу частини акцій та передати частину ризиків на банківський сектор [2; 3].

Фонд також має право надавати фінансову підтримку приймаючому або перехідному банку, але механізм такої операції не закріплено

в Законі, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком, оскільки у зв'язку з великою кількістю банкрутств банків останніми роками це може бути не завжди обґрунтованим рішенням.

Серед недоліків також можна назвати неповний перелік видів вкладів, які підлягають відшкодуванню. Так, під захист, згідно із Законом, не підпадають вклади в банківських металах, але Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» закріплює, що вклад – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у національній або іноземній валюті чи банківські метали [7]. Необхідно зауважити, що кількість таких вкладів щорічно зростає.

В умовах різких коливань курсів валют актуальним є питання відшкодування вкладів в іноземній валюті. Однак Закон передбачає відшкодування таких вкладів у національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземної валюти на дату початку ліквідації банківської установи. Безумовно, це є ризиком як для власника, так і для ФГВФО, що потребує змін чинного Закону.

Немає чіткої конкретизації того, яку суму отримає вкладник, якщо сума депозиту перевищує граничний розмір відшкодування (200 тис. грн.), оскільки це залежить від можливості банку покрити залишок суми за рахунок продажу активів.

Щодо такої функції ФГВФО, як здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків, Т.М. Гордіца, з одного боку, вважає її позитивною, оскільки це прискорює процес виведення банків-банкрутів з ринку, а з іншої боку, зазначає, що це дублює функції НБУ та підвищує ризик бюрократизації [5]. Також щодо підвищення контролю над банками шляхом проведення позапланових перевірок Т.М. Гордіца зазначає, що, з одного боку, це є позитивним фактором, а з іншого боку, позапланові перевірки можуть проводитися безпідставно, що буде гальмувати процес роботи в банку. На нашу думку, регулювання діяльності банків та нагляд за ними має проводити один орган, а саме НБУ, що прописано в Законі «Про Національний банк України» [8].

Метою функціонування Фонду не є отримання прибутку, тому існують певні обмеження щодо його інвестиційної діяльності. Фонд має право інвестувати кошти тільки у державні цінні папери, які зазвичай у світовій практиці є найменш ризикованими, але у зв'язку з неефективністю роботи державного апарату в Україні деякі автори схиляються до думки про те, що доцільніше було б надати можливість Фонду вкладати кошти в корпоративні цінні папери найбільш надійних емітентів, що дало б змогу стимулювати вітчизняну економіку, а не витратити кошти на оплату відсотків за кредитами МВФ [2; 4].

Можливість появи «морального ризику» [9] полягає в тому, що, з одного боку, вкладники стають менш пильними у виборі банку та можуть вибрати менш надійний банк, але з більш високою відсотковою ставкою за депозитом, а з іншого боку, власники й менеджмент банку, будучи впевненими в тому, що відтік депозитів є малоімовірним, можуть інвестувати кошти в більш ризиковані активи, знижувати рівень ліквідних резервів, чого вони не зробили б, якщо їх дії контролювались би вкладниками.

Висновки. Таким чином, подальший розвиток ринку депозитів в Україні залежить від ступеня захисту вкладників від фінансових втрат у разі банкрутства банків, але в роботі ФГВФО все ще залишається низка недоліків, які знижують його ефективність та можуть негативно вплинути на рівень довіри населення до банківського сектору. Запропонована класифікація переваг та недоліків за інституційно-правовим та організаційно-функціональним підходами є базисом подальших досліджень щодо усунення прогалин у законодавчому та функціональному аспектах функціонування ФГВФО та оптимізації його діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 грудня 2012 року № 4452-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4452-17> (дата звернення: 27.11.2019).
2. Галапуп Н.В., Бобанич А.М. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: особливості функціонування та шляхи вдосконалення. *Світ фінансів*. 2011. № 3. С. 58–68.
3. Серпенінова Ю.С. Науково-методичні підходи до класифікації систем гарантування вкладів. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 2. С. 266–273.
4. Д'яконов К.М. Оцінка ефективності системи гарантування вкладів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 13. Ч. 1. С. 145–148.
5. Гордіца Т.М. Вплив механізму функціонування сучасної системи гарантування вкладів фізичних осіб на розвиток ринку банківських депозитів. 2012. URL: http://chtei-knteu.cv.ua/herald_en/content/download/archive/2012/v2/NV-2012-v2_45.pdf (дата звернення: 27.11.2019).
6. Інформація про фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/dlia-vkladnykiv> (дата звернення: 28.11.2019).
7. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами : Постанова від 3 грудня 2003 року № 516 / Правління НБУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03> (дата звернення: 29.11.2019).
8. Про Національний банк : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 27.11.2019).
9. Demircuc-Kunt A., Huizinga H. Marketdiscipline and deposit insurance. *Journal of Monetary Econ.* Vol. 51. 2004. 23 p.

REFERENCES:

1. Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osob: Zakon Ukrainy vid 23 hrudnia 2012 roku № 4452-VI [On the Deposit Guarantee Scheme for Individuals: Law of Ukraine of December 23, 2012 No. 4452-VI]. Verkhovna Rada Ukrainy [The Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4452-17> (accessed: 27.11.2019).
2. Halapup N.V., Bobanych A.M. (2011). Fond harantuvannia vkladiv fizychnykh osob: osoblyvosti funktsionuvannia ta shliakhy vdoskonalennia [Fund for guaranteeing deposits of individuals: features of functioning and ways of improvement]. *Svit finansiv* [The world of finance]. 2011. № 3. P. 58–68.
3. Serpeninova Yu.S. (2014). Naukovo-metodychni pidkhody do klasyfikatsii system harantuvannia vkladiv [Scientific and methodological approaches to the classification of deposit guarantee systems]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky* [Financial and credit activities: problems of theory and practice]. Vyp. 2. P. 266–273.
4. Diakonov K.M. (2015). Otsinka efektyvnosti systemy harantuvannia vkladiv [Estimation of efficiency of deposit insurance system]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University]. № 13. Ch. 1. P. 145–148.
5. Horditsa T.M. (2012). Vplyv mekhanizmu funktsionuvannia suchasnoi systemy harantuvannia vkladiv fizychnykh osob na rozvytok rynku bankivskykh depozytiv [Influence of the mechanism of functioning of the modern system of guaranteeing deposits of individuals on the development of the bank deposit market]. Available at: http://chtei-knteu.cv.ua/herald_en/content/download/archive/2012/v2/NV-2012-v2_45.pdf (accessed: 27.11.2019).
6. Informatsiia pro fond harantuvannia vkladiv fizychnykh osob [Information on the Deposit Guarantee Fund of individuals] // Ofitsiinyi sait Fonda harantuvannia vkladiv fizychnykh osob. Available at: <http://www.fg.gov.ua/dlia-vkladnykiv> (accessed: 27.11.2019).
7. Polozhennia pro poriadok zdiisnennia bankamy Ukrainy vkladnykh (depozytnykh) operatsii z yurydychnymy i fizychnymy osobamy : Postanova pravlinnia Natsionalnogo banku Ukrainy vid 3 hrudnia 2003 roku № 516 [Regulation on the procedure for the implementation by banks of Ukraine of deposit (deposit) transactions with legal entities and individuals: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of December 3, 2003 No. 516] / Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03> (accessed: 27.11.2019).
8. Pro Natsionalnyi bank : Zakon Ukrainy vid 20 travnia 1999 roku № 679-XIV [On the National Bank: Law of Ukraine of May 20, 1999 No. 679-XIV]. Verkhovna Rada Ukrainy [The Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (accessed: 27.11.2019).
9. Demircuc-Kunt A., Huizinga H. (2004). Marketdiscipline and deposit insurance. *Journal of Monetary Econ.* Vol. 51. 23 p.